INTRODUCCIÓ

La semàntica diacrònica ha experimentat al llarg de les darreres dècades un desenvolupament notable. Hi han tingut molt a veure la constitució i l'aprofitament de corpus textuals digitalitzats i l'aplicació de corrents teòrics d'orientació cognitiva que aprofiten les aportacions de la pragmàtica i la semiòtica, de la sociolingüística i la dialectologia o també de la història cultural i l'antropologia. En bona mesura, aquest acostament a l'estudi del canvi semàntic i als processos de categorització i de constant construcció del significat representa una tornada a l'anàlisi de la llengua com a eina de comunicació: una tornada als textos i als contextos comunicatius. Es prova de superar, així mateix, (vells) debats a l'entorn de les distincions entre diacronia i sincronia o entre els canvis lingüístics motivats per factors «externs» o «interns» o, fins i tot, a l'entorn del paper que correspon a la sintaxi o a la semàntica dins la gramàtica. El canvi lingüístic és vist dins un procés constant d'adaptació a les necessitats comunicatives i cognitives dels parlants i a les transformacions socioculturals. Els usos d'un moment concret de la història de la llengua (més o menys immediat al contemporani, punt de referència indefugible) són tractats com a productes d'aquest procés. Com palesa la gramaticalització, l'estructura i el canvi sintàctics van lligats a l'expressió del significat.

Aquest monogràfic de *Caplletra* aplega cinc aportacions que il·lustren els plantejaments de la semàntica diacrònica, els trets fonamentals de la qual acabem de ressenyar sumàriament. Enceta el monogràfic l'article d'Augusto Soares da Silva, investigador portuguès amb una aportació sòlida i reconeguda a l'estudi del canvi semàntic. En «Evolucionismo, integración sociocognitiva y cambio semántico» reflexiona pre-

cisament sobre les causes del canvi semàntic i de la difusió d'aquest a la llum de la Teoria de la Selecció de l'Enunciat del canvi lingüístic desenvolupada per Croft (2000), tot dins una perspectiva evolucionista del llenguatge en què el canvi lingüístic és vist com a fenomen sotmès als mateixos processos evolutius que condicionen les transformacions de qualsevol sistema complex. Aquesta teoria naix a l'ombra de la Teoria Generalitzada de la Selecció desenvolupada pel filòsof de la ciència Hull (1988), teoria evolutiva d'orientació neodarwiniana. Emfasitza Augusto Soares da Silva la necessitat, dins el marc de la lingüística cognitiva, d'una integració sistemàtica dels factors cognitius i socials en haver d'explicar el procés i les causes del canvi semàntic. Fa veure que, malgrat la interacció d'ambdues menes de factors, els primers (els cognitius) tenen més a veure amb els mecanismes que engeguen la innovació lingüística i els darrers (els socials) incideixen més sobre la propagació d'aquesta innovació.

Els quatre articles següents provenen, en bona mesura volgudament, d'un grup de recerca de la Universitat d'Alacant que, d'ençà de fa temps i a l'empara de l'Institut Superior d'Investigació Cooperativa IVITRA (ISIC-IVITRA [ISIC-2012-022]) i PROMETEO (2009-042), s'ocupa de l'estudi del canvi semàntic i sintàctic diacrònic, dins l'àmbit de la lingüística d'orientació cognitiva i amb la constitució de corpus textuals del català antic, modern i contemporani. El primer d'aquests articles, «La inferència en l'aflorament de valors evidencials en català antic», signat per Jordi M. Antolí i Andreu Sentí, para atenció sobre una parcel·la en què conflueixen la semàntica, la sintaxi i la pragmàtica: l'expressió de l'evidencialitat en el català medieval. L'evidencialitat ha desvetllat actualment un gran interès, de bon principi, en aquelles llengües en què aquesta és una categoria gramatical específica i, cada volta més, també en aquelles, com ara el català, en què els recursos evidencials són fonamentalment lèxics o fraseològics. Els autors atenen el desenvolupament de valors evidencials del verb *parèixer* (i *parer*) i de la perífrasi «*deure* + Inf». Amb les dades vessades pel corpus textual, descriuen el procés de canvi semàntic i de gramaticalització que afecta tots dos elements. La subjectivació i la Teoria de la Inferència Invitada (Traugott & Dasher 2002) són mitjans teòrics essencials en aquesta recerca; així mateix, Antolí i Sentí adverteixen sobre la necessitat d'aprofundir i d'eixamplar la tipologia d'evidencials clàssica (Willet 1988) i suggereixen l'aplicació de les propostes d'Squartini (2008) per a superar les limitacions que observen en aquella tipologia.

La subjectivació i la inferència tornen a fer-se presents, ara en l'article de Josep Martines i Sandra Montserrat, «Subjectivació i inferència en l'evolució semàntica i

Caplletra 56 (Primavera 2014), ISSN 0214-8188, pp. 133-136

en l'inici de la gramaticalització de *jaquir* (segles XI-XII)». S'analitzen ací els primers passos en l'evolució semàntica i en la gramaticalització del verb *jaquir*, germanisme d'un estrat lèxic del català que va començar a fer-se menys usual a la darreria del s. XV, desplaçat per altres sinònims, en aquest cas *lleixar-deixar*. La recerca es fonamenta en un corpus de documentació en llatí i en català dels segles XI i XII. L'objectiu és descriure en aquella primera documentació la gènesi dels significats que ja apareixen ben establits durant el període literari. S'hi segueix una orientació metodològica d'orientació cognitiva, concretament (com avançàvem), l'estudi de la subjectivació i de la inferència com a mecanismes del canvi semàntic; hi té un paper important la visió comparada dels cognats de *jaquir* en les llengües romàniques (sobretot, galloromàniques) i en germànic (fràncic i alemany). Aquest article és resultat d'una recerca més ampla sobre l'evolució de *jaquir* i de *deixar-lleixar*, sinònims en pugna al llarg de la història del català i que van experimentar notables canvis semàntics i un procés de gramaticalització que gosem qualificar de ric.

Els estudis de caire onomasiològic han pres també una gran revifalla dins la semàntica d'orientació cognitiva. No són gaire freqüents en català, sobretot si es plantegen segons paràmetres diacrònics. L'aportació de Vicent Beltran i Carles Segura, «El concepte de 'posar en lloc resguardat' en català. Estudi diacrònic», cau fonamentalment dins aquesta òrbita, tot i que necessàriament també havia d'atendre la perspectiva semasiològica (en concret, l'anàlisi de la polisèmia de cada sinònim estudiat). L'expressió d'aquest concepte s'ha fet i es fa en català amb un sistema de mots (*desar*, *alçar*, *estotjar*...) sinònims (parcialment) i sotmesos a una evolució històrica no sempre coincident arreu del domini lingüístic. Com diem, anem mancats de treballs d'aquesta mena que facen avançar l'estudi del procés de renovellament del lèxic del català i del canvi semàntic al llarg del temps, de la geografia i de la variació funcional.

Tanca el monogràfic l'article de M. Àngels Fuster Ortuño i Elena Sánchez López, «Estudi de les unitats fraseològiques de la tercera esfera des d'una perspectiva diacrònica». La fraseologia no podia mancar en un monogràfic adreçat a la semàntica diacrònica: com bé mostren les autores, cal superar l'estudi de la fraseologia basat tan sols en l'inventari i en la classificació tipològica (tasques, d'altra banda, essencials) i avançar vers la caracterització dels processos de fraseologització i canvi fraseològic. I açò és el que fa aquest treball, de bell començament, amb una reflexió teòrica pròpia i sòlida sobre el concepte d'unitat fraseològica i, tot seguit, amb l'anàlisi detallada de casos concrets i il·lustratius (*una oronella no fa estiu* i *fer orelles sordes*).

Caplletra 56 (Primavera 2014), ISSN 0214-8188, pp. 133-136

Així doncs, el lector trobarà ací cinc aportacions diverses i connectades per una mateixa orientació metodològica, per una mateixa manera d'acostar-se al canvi semàntic i per una mateixa voluntat d'actualització i de rigor: des d'un primer estudi que situa el fenomen del canvi semàntic dins corrents teòrics d'abast general dins la ciència, fins a quatre aportacions particulars que comparteixen interessos comuns: la semàntica lèxica, la gramaticalització i la fraseologització; la polisèmia i la sinonímia; la subjectivació i la inferència... De cap manera resta tancada aquesta línia de recerca; confiem que en un proper futur podran dur-se a terme altres monogràfics que facen avançar el coneixement i el treball cooperatiu.

Alacant, juliol de 2013

Josep Martines
Universitat d'Alacant
Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana
Institut d'Estudis Catalans (Secció Filològica)

Caplletra 56 (Primavera 2014), ISSN 0214-8188, pp. 133-136